

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

TOIM.
ANU KOSKIVIRTA JA ALEKSI MAINIO

Kannen kuva: Ote maalauksesta Leo Rajama, Viipurin torilla, 1937-1963.

Ateneumin taidemuseo. Kuva julkaistu perikunnan luvalla.

Kuva: Kansallisgalleria/Kristina Halkola.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

Toimittaneet:

Anu Koskivirta (osan toimittaja)

Aleksi Mainio (osan toimittaja)

Pentti Paavolainen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN: 978-952-69280-2-9 (sid. 1. painos)

ISBN: 978-952-69280-3-6 (PDF 2. painos)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Julkaistu sähköisenä: 2020

Toinen korjattu painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Severin Dobrovolski – valkoinen kenraali

Tsaarinupseeri Severin Tsezarevitš Dobrovolski nousi keskeiseksi emigranttivaikuttajaksi 1920- ja 30-luvun Viipurissa. Hän oli näkyvä hahmo useissa venäläisissä järjestöissä, joita yhdisti halu korvata neuvostomalli jollakin uudella yhteiskuntajärjestelmällä. Omaan aatefilosofiaansa Dobrovolski ammensi valtio-opillisia vaikutteita jokseenkin vapaamielisesti vanhan Venäjän traditioista, mutta myös fasisisesta tai jopa sosialistisesta yhteiskuntamalleista.

Kenraali oli paitsi poliittinen provokaattori myös arvostettu kulttuurivaikuttaja, joka oli mukana kirjailijapiireissä, toimitti lehtiä ja piti lumoavia esitelmiä emigranttirennoissa. Puheiden ja alustusten vaihtelevat aiheet kertoivat osaltaan miehen moniulotteisesta luonteesta: yhtenä iltana Dobrovolski saattoi puhua Ranskan vallankumouksesta ja toisena Fjodor Dostojevskin ja nykyisyyden suhteesta.

Dobrovolski syntyi ylimysperheeseen vuonna 1881 Pietarissa. Nuoruusvuosinaan hän asui pitkiä jaksoja myös Viipurissa, mutta lähti opintielle Venäjälle. Dobrovolskin oppivuodet hui-pentuiivat Aleksanterin sotilaallis-oikeustieteellisessä akatemiassa sotatuomarin tutkintoon. Maailmansodan vuosina mies palveli Länsi-Ukrainassa syyttäjänä kivuten sotilashierarkiassa everstiksi. Kumouksellisena vuonna 1917 upseeri hylkäsi armeijan ja matkusti Petrogradiksi nimettyyn Pietariin ollakseen yhteydessä vastavallankumouksellisiin voimiin.⁸⁰

Maanalaisten oppositioryhmien toiminta kävi tukalaksi Leninin salamurhayrityksen jälkeen. Ratsiat ja mielivaltaiset pidätykset säikäyttivät everstin, joka pakeni Neuvosto-Venäjän salaista poliisia Tšekaa Kannakselle joulukuussa 1918. Kun viranomaiset tiedustelivat maahantulon syytä, eversti kertoi tulleensa Suomeen ”elämään”. Keväällä 1919 eversti matkusti Arkangeliin liittyäkseen kenraali Jevgeni Millerin pohjoisessa operoineeseen armeijaan. Sotaretkellä Dobrovolski solmi tärkeitä tuttavuuksia Venäjän valkoisen armeijan ylimpään johtoon.⁸¹

Dobrovolski palasi Suomeen Millerin armeijan ajauduttua anarkiaan vuoden 1920 alussa. Kenraalimajuriksi ylennetty mies asettui Viipuriin, jossa hän asui muun

Severin Dobrovolski tasapainoili taitavasti konspiratiivisessa maailmassa. Hän osasi peittää jälkensä, mutta Etsivän Keskuspoliisin arkistossa hänestä on säästynyt yhtä ja toista.

muassa Kenttäkadulla, Viskaalinkadulla (Lallukankatu) ja Kirkkosaarenkadulla aina talvisodan syttymiseen saakka. Emigrantti ei masentunut valkoisten armeijoiden epäonnesta vaan hakeutui sellaisten viipurilaispiirien läheisyyteen, jotka tahtoivat jatkaa sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Pian energinen, ehtivä mies oli monessa mukana: hänestä tehtiin muun muassa kirjeenvaihtaja Pariisissa painetulle emigranttilehti *Poslednije Novostille*.⁸²

Dobrovolski saattoi laskea itsensä Viipurin emigranttisyhteisön suunnannäyttäjäksi sen jälkeen, kun hänen oli valittu Nikolai Tšaikovskin taistelujärjestön, niin sanotun Toimintakeskuksen,⁸³ Suomen johtajaksi keväällä 1921. Upseeri loi hyvin organisoidun taistelujärjestön, joka solutti vakoilijoita Neuvosto-Venäjälle ja harjoitti terroria ja sabotaasia Kronstadtin kapinan päivinä vuonna 1921, mutta myös myöhemmin.⁸⁴

Samaa tahtia kun toimintakeskuksen agenttikaarti paisui Viipurissa ja ylipäänsä Kannaksella, Dobrovolski solmi elimellisiä kontakteja Euroopan antibolševistisiin liikkeisiin ja Suomen tiedusteluviranomaisiin.⁸⁵

Vanhan tsaarinupseerin poliittinen ajattelu mullistui 1920- ja 1930-luvun mittaan kääntyen oikealle äkkiväärästi. Dobrovolski innostui italialaisesta fasismista aina siinä määrin, että lähti mukaan Venäläisten Fasistien Kansallisen Järjestön (NORF) toimintaan ja tuli valituksi sen pikkuruisen Suomen siiven johtajaksi.⁸⁶

Dobrovolski uskoi yhä myös painettuun sanaan ja ryhtyi kolmen äärioikeistolaisen emigranttilehden kirjeenvaihtajaksi. Etsivän Keskuspoliisin toimistopäällikkö Jalmari Sinivaara arvioi Dobrovolskin Suomen merkittävimmäksi emigranttijohtajaksi, joka oli ”intelligenssiltään paljon yläpuolella muita” ja siksi energinen, ettei malttanut kauaa pysytellä ”heinää matalammalla ja vettä hiljaisempana”.⁸⁷

1930-luvun alkuvuosina Dobrovolski onnistui lumoamaan jopa Rovsin päämiehen, Jevgeni Millerin. Viipurilainen emigranttivisionääri kirjoitti pariisilaiselle valkokenraalille, että sotilasliiton olisi aika kiihdyttää Neuvostoliiton vastaista tiedustelutoimintaa ja propagandaa. Suomessa piti painaa entistä enemmän antibolševistisiä lehtiä, kirjoja ja pamfletteja sitä silmällä pitäen, että niitä levitettäisiin emigranttipiireille ja ”orjuutetuille venäläiselle”. Lokakuussa 1933 ilmestyi näytenumero uudesta *Klitš*-sanomalehdestä, jonka tosiasiallinen päätoimittaja oli Severin Dobrovolski. ”Kutsuhuuto” julisti fanaattisen taistelun ja fasistisen yhteiskuntajärjestelmän ankaraa sanomaa.⁸⁸

Dobrovolskin salahankkeet muistettiin vielä toisen maailmansodan jälkihehkusakin. Valvontakomission tšekistit retuuttivat miehen ja 18 muuta vankia keväällä 1945 Malmin lentokentälle ja sieltä edelleen Moskovaan tuomiolle. Tältä matkalta Dobrovolski ei koskaan palannut, vaan hänet tuomittiin kuolemaan marraskuussa 1945 ja teloitettiin 26. tammikuuta 1946 Moskovassa.⁸⁹

Onnistunut attentaatti tai salamurha olisi hyvinkin voinut suistaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteet kriisiin. Vastaisenäistynyt tasavalta säästyi vakavalta konfliktilta ennen vuotta 1939 erityisesti siksi, että Neuvostoliitto oli heikkouden tilassa ja keskittynyt sisäisen opposition tukahduttamiseen. Taistelujärjestöjen tukeminen oli kuitenkin vaarallista leikkiä tulella eikä olekaan ihme, että sitä koskevat tiedot on pyritty hävittämään ja aihe unohtamaan sen poliittisesta merkittävydestä huolimatta.

Viitteet

- 1 Rapoport 2004, 47. Rapoport selittää terrorismin kolmannen vaiheen käynnistyneen Vietnamin sodan sävyttämistä kylmän sodan kokemuksista ja neljännen Iranin vallankumouksesta. Jos kolmatta vaihetta voidaan kutsua uusvasemmistolaiseksi, yhä jatkuvassa neljännessä vaiheessa on kyse uskonnollisesta terrorismista.
- 2 Blackstock 1969, passim; Madeira 2014, 1–3. Katso taustaksi myös: Haslam 2011, passim.
- 3 Katso esimerkiksi: Ahti 1987; Nevalainen 1999; Mainio 2015a; Mainio 2015b; Suomela 2001; Kosonen 2001; Pankakoski 2005; Joffe 2014; Kotakallio 2014.
- 4 On hyvä pitää mielessä, että ennen vallankumousta Venäjän keisarikunnassa oli yli 130 miljoonaa asukasta, jotka jakautuivat kymmeneen eri kansallisuuksiin. ”Entinen Venäjän alamainen” oli monimerkityksinen käsite: aikalaiset saattoivat tarkoittaa termillä yhtä hyvin isovenäläisiä, armenialaisia tai vaikkapa inkeriläisiä, joilla oli aiemmin ollut Venäjän kansalaisuus. Kun tässä artikkelissa puhutaan venäläisistä, tarkoitetaan yleensä isovenäläisiä. Termeillä ”Venäjän pakolainen” ja ”emigrantti” taas voidaan tarkoittaa kaikkia Suomeen saapuneita henkilöitä riippumatta siitä, mikä heidän kansallisuutensa oli.
- 5 Haimila 1998, 61; Nevalainen 1999, 307; Marrus 2002, passim.
- 6 Pankakoski 2005, 5.
- 7 Yhden arvion perusteella vuosina 1927–1935 venäläisten, inkeriläisten ja itäkarjalaisten pakolaisten määrä pysytteli noin 18 000:ssa, mistä se laski edelleen 14 000 vuoteen 1938 tultaessa. Haimila 1998, 62; Nevalainen 1999, 27–28, 308.
- 8 Leggett 1981, 105–123; Nevalainen 1999, 16; TNA, WO 106/6101, General Information Received by Military Intelligence Branches, Extract from Military Intelligence Summary 11, Situation in Soviet Russia 9.1.1919 ja Intelligence Summary of Information 14.12.1918.
- 9 Kokovtsov 1935, 530–531; Haimila 1998, 68; Pankakoski 2005, 53, 55–56.
- 10 Suomeen vaelsi noin 1 000 pohjoisrintaman uuvuttamaa sotilaspakolaista vuoden 1920 alussa. Kun Kronstadtin linnoituksen kapina oli kukistettu, Terijoelle saapui jäätä pitkin nääntynyt pakolaisjoukko, joka koostui noin 6 500–8 000 matruusista, upseerista ja siviilistä. Tulijoista jopa 5 000 palasi Venäjälle 1920-luvun mittaen. Haimila 1998, 76; Nevalainen 1999, 18–19, 26–27.
- 11 Brook-Shepherd 1999, 35; GARF, Narodnyi sojuz zaštšity rodiny i svobody, fond (f) 5872, opis (o) 1, delo (d) 19, listov (l) 1–7, Report on Savinkov’s Organisation, 1918; Zubarev 1996, 163.
- 12 Toimikunnan venäjänkielinen nimi on Особый комитет по делам русских в Финляндии.
- 13 Enckell 1956, 112.
- 14 KA, PK 2414, suojelukuntain tiedustelukeskus 1919–1920, tiedonannot 183 ja 441, 29. heinäkuuta ja 21. lokakuuta 1919.

- 15** Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, dokumenty v dvuh knigah, kniga 2, Rosspen 1999, Nikolai Poradelovin kirje Nikolai Tšaikovskille Helsingistä Pariisiin, 11.4.1921, 49–51. Katso sama dokumentti myös: GARF, Tsentr deistvija, f. 5784, o. 1, d. 100, l. 46–51.
- 16** Järjestön venäjänkielinen nimi on Петроградской боевой организации (ПБО).
- 17** Tšernjajev 1997, 189–190; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, Tagantsevin lausunto Tšekalle 24.7.1921, 177–181; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, David Grimmin sihteerin Georgi I. Novitskin kirje Vladimir Tagantseville 5.5.1921, 128–129.
- 18** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10408, Stepan Petritshenko, Petritšenkon ja hänen tukijoidensa kirje David Grimmille 31.5.1921 ja Grimmin vastaus 6.6.1921.
- 19** Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, Aleksandr A. Kupolovin todistajanlausunto GPU:lle 20.3.1922, 17–24.
- 20** Leggett 1981, 289.
- 21** Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, GPU:n työntekijän Mihail V. Pavlovin esitelmä 24.1.1923, 301–310; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, ”loppuyhteenveto Matvei A. Komarovin delosta”, edustaja Stepan Lebedev 19.7.1921, 176–177; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, Tšekan erityisedustajan Jakob S. Agranovin tiedonanto Leninille 8.9.1921, 195.
- 22** Korhonen 1966, 57–58.
- 23** Katso: Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, ”loppuyhteenveto Matvei A. Komarovin delosta”, edustaja Stepan Lebedev 19.7.1921, 176–177; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, Kronstadtin vallankumouskomitean jäsenen Vasili P. Jakovenkon todistajanlausunto GPU:lle 14.6.1922, 274–276.
- 24** Mainio 2015b, passim.
- 25** Goldin 2010, 234, 243; Robinson 2002, 98–102. Rovs-lyhenne tulee järjestön venäjänkielisestä nimestä: Русский Обще-Воинский Союз.
- 26** Robinson 2002, 98–102.
- 27** BAR, New York, ROVS Collection, box 9, correspondence, Kutepovin edustajien ja Högströmin kirjeenvaihto, 1924–1926; Russkaja vojennaja emigratsija 20–40-h godov, dokumenty i materialy, tom 6, OGPU:n raportti 25.12.1925, 468.
- 28** BAR, ROVS Collection, box 1, correspondence, Aleksandr Kutepovin kirjeet Janssonille, 1924; KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2825, toimisto VIII:n raportti, 27.3.1925.
- 29** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2824, Sikorskin eli Jalmari Sinivaaran raportti 26.11.1924 ja toimisto VIII:n ilmoitus 3.11.1925.
- 30** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2824, Venäläiset emigrantit meillä ja muualla, 31.10.1927; KA, EK-Valpo, henkilömappi 1131, Voldemar Granberg, salainen viesti EK:n Viipurin alaosastolle, 15.1.1924 ja EK:n suorittama Granbergin kuulustelu 31.10.–2.11.1927.
- 31** Объединённое государственное политическое управление. OGPU:lla oli vuosina 1918–1939 muitakin nimiä, mutta tässä artikkelissa käytetään selvyuden vuoksi vain yhtä.
- 32** Trusti on käänös järjestön venäjänkielisestä koodinimestä: Трест. Keski-Venäjän Monarkistijärjestö on venäjäksi: Монархическое объединение Центральной России, МОЦР.
- 33** Brook-Shepherd 1999, 255–256, 283–290; Kotakallio 2014, 172–184; RGASPI, Feliks Edmundovitš Dzeržinski, f. 76, op. 3, d. 356, l. 1–8, Vladimir Styrnen allekirjoittama erittäin salainen raportti KRO:n päällikölle Artur Artuzoville 5.2.1925; Smith 2010, 288.
- 34** Elfvengren & Laidinen 2012, 112–122, 296–297; Kotakallio 2014, passim. Katso brittien agentuurista myös: BAR, ROVS Collection, box 9, correspondence, Kutepovin kirjeet Bunakoville, vuodet 1925–1926; RGASPI, Feliks Edmundovitš Dzeržinski, f. 76, op. 3, d. 356, l. 1–8, KRO:n apulaispäällikön Vladimir Styrnen allekirjoittama erittäin salainen raportti KRO:n päällikölle Artur Artuzoville 5.2.1925.
- 35** Cook 2004, 221; Fleišman 2003; Spence 2002, 418–437.

- 36** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2825, Esko Riekin allekirjoittama salainen kirje Viipurin alaostaston päällikölle, 23.3.1927; Robinson 2002, 140; UM, Ulkoasiainministeriö ja Suomen diplomaattinen edustus ulkomailla, 5 C 18, Moskovan lähetystön raportit, lähettiläs Pontus Artin raportti, 1.9.1927. Katso Kutepovin matkasta myös: KA, EK-Valpo, henkilömappi 10253, Aleksandr Kutepoff, Pehr Johanssonin ”rapport 25”, 25.3.1927.
- 37** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10170, Georg ja Maria Schulz, Georgi Radkovitšin kuulustelu, 5.9.1927. Katso myös: Tjuremnaja odisseja Vasilija Šulgina, materialy sledstvennogo dela i dela zakljutšennogo, Vasili Šulginin kuulustelupöytäkirja 31.3.1945, 213.
- 38** KA, Pontus Artin kokoelma, 5, Esko Riekin kirje lähettiläs Pontus Artille, 26.5.1927.
- 39** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10170, Georg ja Maria Schulz, emigranttiedottaja Kirill Puškarjovin kertomuksen pohjalta tehty erittäin salainen raportti, 19.8.1927. Vertaa myös: BAR, Aleksandr Kutepov Collection, box 2 ja 3, correspondence, Kutepovin Trusti-aineisto, 1927.
- 40** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2830, Schultzin-juttu, Dmitri Monomahovin ja Viktor Larionovin kuulustelu, 15.9.1927. Katso Rosenströmin roolista myös esimerkiksi: KA, EK-Valpo, henkilömappi 10170, Georg ja Maria Schulz, emigranttiedottaja Kirill Puškarjovin kertomuksen pohjalta tehty erittäin salainen raportti, 19.8.1927.
- 41** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2830, Schultzin-juttu, Dmitri Monomahovin ja Viktor Larionovin kuulustelu, 15.9.1927.
- 42** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2824, venäläinen emigraatio, toukokuu 1937, 7; Rislakki 1982, 126.
- 43** Sviridenko & Jeršov 2000, 110.
- 44** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2830, Schultzin-juttu, Dmitri Monomahovin kuulustelu, 15.9.1927.
- 45** Kitškasov 1928, 42. On mahdollista, että haavoittuneiden määrä oli todellisuudessa joko suurempi tai pienempi. Vertaa uhrilukuja esimerkiksi: Leningradskaja pravda 9.6.1927, Vzryv v Tsentralnom Partijnom Klub; Sviridenko & Jeršov 2000, 109.
- 46** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2830, Schultzin-juttu, Dmitri Monomahovin ja Viktor Larionovin kuulustelu, 15.9.1927.
- 47** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10170, Georg ja Maria Schulz, Esko Riekin raportti sisä- ja ulkoministerille, 25.1.1928; Kosonen 2001, 182–183.
- 48** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10170, Georg ja Maria Schulz, Skyn eli Jalmari Sinivaaran erittäin salainen ilmoitus, 5.9.1927.
- 49** Joidenkin tietojen mukaan oikea päivämäärä oli 21. elokuuta.
- 50** Lubjanka, Stalin i VTŠK–GPU–OGPU–NKVD, janvar 1922–dekabr 1936, KRO:n päällikön Artur Artuzovin Dmitri I. Kurskille lähettämä muistio, 9.9.1927, 140.
- 51** Goldin 2010, 413–414; Lubjanka, Stalin i VTŠK–GPU–OGPU–NKVD, KRO:n päällikön Artur Artuzovin Dmitri I. Kurskille lähettämä muistio, 9.9.1927, 140.
- 52** KA, Pontus Artin kokoelma, 5, Esko Riekin kirje lähettiläs Pontus Artille, 24.9.1927. Katso Kutepov-suhteisiin liittyen myös: KA, EK-Valpo, henkilömappi 10682, Aleksandr Shvetsoff, Riekin muistiinpanot puhelinkeskustelusta everstiluutnantti Ilmari Relanderin kanssa, 10.12.1927.
- 53** KA, Kurt Walleniuksen kokoelma, kansio 9, ”muiden kirjeitä muille”, Erik Malmbergin kirje Ragnar Heikelille, 20.11.1927; Mainio 2015b, 157.
- 54** Blackstock 1969, 200–204; Robinson 2002, 142.
- 55** Prjanišnikov 1979, 150–151, 163.
- 56** Goldin 2010, 430; HIA, Boris Prianishnikov, box 5, file 1, Trest, Boris Prjanišnikovin ”Vladimir Vladimirovitšille” Helsinkiin lähettämä kirje, 1.5.1979; Mainio 2015a, 184–185; Prjanišnikov 1979, 150–151, 157. Vertaa: KA, EK-Valpo, henkilömappi 10943, Vladimir Bugajeff, Kaarlo Stendahlin muistiinpanot, 23.11.1928.
- 57** Järjestön venäjänkielinen nimi on Братство Русской Правды.

- 58** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Esko Riekin muistiinpanot 5.1.1929 ja Tollin kuulustelu 7.–8.1.1929.
- 59** KA, EK-Valpo, henkilömappi 11041, Anushavan Zatikjan, passim; Mainio 2015a, 223–237.
- 60** KA, EK-Valpo, ulkomaalaiset Suomessa, kansio 2755, pakolaiskysymys, Stendahlin ja Pajarin raportti tapaamisesta Kaapre Tynnin ja Roman Smal-Statskin kanssa, 18.4.1932; Mainio 2015a, 238–242.
- 61** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Terijoen alaostaston lyhennysote 18.10.1924 ja etsivä Lauri Salon tekemä ilmoitus 11.12.1946; Mainio 2015b, 36, 108, 182–184, 187, 191–193.
- 62** Katso Tollista ja hänen menneisyydestään: BAR, ROVS Collection, box 10, correspondence, kirjeet Berliinistä Kutepovin edustajalle Nikolai A. Monkevitsille, 24.10. ja 1.12.1924; Kosonen 2001, 80–83; Kozlov 1999b, 613; Nevalainen 1999, 201; Mainio 2015a, passim.
- 63** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2824, Kaarlo Penttilän promemoria Etsivän Keskuspoliisin päällikölle sekä sisä- ja ulkoministerille 17.10.1924.
- 64** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2824, Venäläiset emigrantit meillä ja muualla, 31.10.1927; KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, veljeskunnan ”korkeimman piirin” kaksi kirjettä Tollille 21.10.1926 ja 7.10.1927. Vertaa myös: Russkaja vojennaja emigratsija 20–40-h godov, Dokumenty i materialy, tom 6, OGPU:n raportti 19.3.1926, 258.
- 65** Goldin 2010, 270; KA, EK-Valpo, Terijoen alaostasto, salaiset lähteneet kirjeet 1926–1928, kansio 91, raportti EK:n päällikölle, 9.11.1928; KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Tollin kuulustelu 8.–9.1.1929.
- 66** Katso agentti T 220:n raporteista: KA, EK-Valpo, henkilömappi 10005, Artemij Grigorjeff, toimisto VIII:n lyhennysote, 14.8.1926; Mainio 2015b, passim.
- 67** Hufvudstadsbladet 4.1.1929, ”Huru skall folket räddä Ryssland?”. Huomaa myös: Iltalehti 4.1.1929, ”Miten Venäjä on pelastettava”.
- 68** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Esko Riekin muistiinpanot, 5.1.1929.
- 69** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Esko Riekin muistiinpanot 5.1.1929 ja Tollin kuulustelu 7.–8.1.1929; Rislakki 1982, 116.
- 70** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, Esko Riekin kirjeluonnos sisäministerille 17.1.1929 ja passim. Katso myös: Joffe 2014, 107; Mainio 2015a, passim.
- 71** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886, Anatolij Toll, ”A. Tollin oleskelulupa ja valvonta” 12.10.1948.
- 72** Prjanišnikov 1979, 269; Robinson 2002, 189–190.
- 73** BAR, ROVS Collection, box 12, correspondence, Jevgeni Millerin ja Severin Dobrovolskin kirjeenvaihto, vuosi 1933.
- 74** BAR, ROVS Collection, box 12, correspondence, Severin Dobrovolskin kirje ”Ivan Ivanovitšille” eli Jevgeni Millerille, 23.5.1933. Vertaa myös: KA, EK-Valpo, henkilömappi 11180, Severin Dobrovolsky, Jalmari Sinivaaran erittäin salainen ilmoitus, 20.8.1933.
- 75** BAR, ROVS Collection, box 12, correspondence, Severin Dobrovolskin kirje ”Ivan Ivanovitšille” eli Jevgeni Millerille, 28.8.1933; KA, EK-Valpo, henkilömappi 11180, Severin Dobrovolsky, Jalmari Sinivaaran ja Kaarlo Stendahl käsinkirjoitetut muistiinpanot tapaamisesta Severin Dobrovolskin ja Nikolai Skoblinin kanssa, 30.1.1934.
- 76** Prjanišnikov 1979, 270–271.
- 77** Mainio 2015b, 222–239.
- 78** KA, EK-Valpo, henkilömappi 10886b, Anatolij Toll, Sinivaaran ilmoitukset tapaamisista Salokorven ja Tollin kanssa, 27.4. ja 5.8.1936. Katso myös: KA, EK-Valpo, henkilömappi 4491, Toivo Salokorpi, selvitykset YE:n tiedustelun toiminnasta, 22.4.–22.5.1947, A. Toll; Kosonen 2001, 81.
- 79** KA, EK-Valpo, emigrantit, kansio 2829, Jalmari Sinivaaran raportti ”Venäläiset emigrantit”, 7.9.1938; KA, EK-Valpo, henkilömappi 11160, Ivan, Jurij ja Boris Solonevitsh, passim.
- 80** KA, EK-Valpo, henkilömappi 11200, Severin Dobrovolsky, henkilötietolomake ja lausunto Etsivän Keskuspoliisin pääosastolle 17.1.1923; Mainio 2015a, passim.

- 81** KA, EK-Valpo, henkilömappi 11200, Severin Dobrovolsky, henkilötietoja rajan yli kulkevista henkilöistä, 23.12.1918; Goldin 2007, 68.
- 82** KA, EK-Valpo, henkilömappi 11200, Severin Dobrovolsky, lausunnot Etsivän Keskuspoliisin pääosastolle 28.9.1922 ja 17.1.1923.
- 83** Tšaikovskin perustaman järjestön nimi oli Tsentr deistvija eli Toimintakeskus. Viipurissa ja Helsingissä toiminutta alaosastoa kutsuttiin muun muassa nimellä Severneyi tsentr deistvija. Suomen ohella järjestöllä oli aktiivista toimintaa Pariisissa, Varsovassa, Konstantinopolissa ja Prahassa sekä soluja Saksassa, Virossa ja Latviassa. Katso Pohjoisesta toimintakeskuksesta ja ylipäätään järjestöstä: GARF, Tsentr deistvija, f. 5784, o. 1, d. 15 ja 98–125.
- 84** Bazanov 2008, 559; GARF, Tsentr deistvija, f. 5784, o. 1, d. 15 ja 98–125; Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, kniga 2, Severin Dobrovolskin kirje Nikolai Tšaikovskille 11.5.1921, 137–140.
- 85** Bazanov 2008, 559; KA, EK-Valpo, henkilömappi 11200, Severin Dobrovolsky, lyhennysote Ginkenin kuulustelupöytäkirjasta, 31.3.–20.5.1935; Mainio 2015a, passim.
- 86** Puolue vannoi italialaisen fasismin nimiin. Se oli perustettu vuonna 1924 Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunnassa. Jugoslavian alueen ja Suomen lisäksi puolueella oli toimintaa Kiinan Tianjinissa.
- 87** KA, EK-Valpo, henkilömappi 11200, Severin Dobrovolsky, Jalmari Sinivaaran merkinnät kuulustelija Olavi Peipon raportissa, 24.9.1939 ja passim.
- 88** BAR, ROVS Collection, box 12, correspondence, Jevgeni Millerin ja Severin Dobrovolskin kirjeenvaihto, vuosi 1933; Bazanov 2008, 560; KA, EK-Valpo, henkilömappi 11180, Severin Dobrovolsky, Jalmari Sinivaaran ilmoitus 4.10.1933 ja 13.11.1934.
- 89** Katso Dobrovolskin kohtalosta esimerkiksi: Bazanov 2008, 564–565; Kauppala 2011, 39–40.
- 90** Izvestija 4.10.1927, Neobhodimo razrušit gnezdo terroristov v Finljandii.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet

Bakhmeteff Archive (BAR), Columbia University, New York

Henkilökokoelma

Kutepov, Aleksandr

ROVS Collection

Gosudarstvennyi arhiv Rossijskoi Federatsii (GARF), Moskova

Narodnyi sojuz zaštšity rodiny i svobody

Tsentr deistvija

Hoover Institution Archives (HIA)

Henkilökokoelma

Prianishnikov, Boris

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Henkilökokoelmat

Artti, Pontus

Wallenius, Kurt

EK-Valpo

Emigrantit

Henkilömapit

Bugajeff, Vladimir

Dobrovolsky, Severin

Granberg, Voldemar

Grigorjeff, Artemij

Kutepoff, Aleksandr

Petrishenko, Stepan

Salokorpi, Toivo

Schulz, Georg ja Maria

Shvetsoff, Aleksandr

Solonevitsh, Jurij ja Boris

Toll, Anatolij

Zatikjan, Anushavan

Ulkomaalaiset Suomessa

Pikkukokoelma (PK) 2414

suojelukuntain tiedustelukeskus

The National Archives (TNA), Lontoo

War Office (WO)

General Information Received by Military Intelligence Branches

Rossijski gosudarstvennyi arhiv sotsialno-političeskoj istorii (RGASPI), Moskova

Henkilökokoelma

Feliks Edmundovič Dzeržinski

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki

Ulkoasiainministeriö ja Suomen diplomaattinen edustus ulkomailla

Moskovan lähetystön raportit

Sanomalehdet

Hufvudstadsbladet 1929

Iltalehti 1929

Izvestija 1927

Leningradskaja pravda 1927

Painetut alkuperäislähteet

Kronštadtskaja tragedija 1921 goda, dokumenty v dvuh knigah, kniga 2, Moskva: Rosspen 1999.

Lubjanka, Stalin i VTŠK–GPU–OGPU–NKVD, janvar 1922–dekabr 1936.

Russkaja voennaja emigratsija 20–40-h godov, dokumenty i materialy, tom 6.

Tjurenaja odisseja Vasilija Šulgina, materialy sledstvennogo dela i dela zaključennogo.

Tutkimuskirjallisuus

Ahti, Martti (1987). Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919. Espoo: Weilin+Göös.

Bazanov, Pjotr (2008). Kenraalimajuri Severin Tsezarevič Dobrovolski. Teoksessa Sotavangit ja internoidut. Toim. Lars Westerlund. Helsinki: Kansallisarkisto, 556–566.

Blackstock, Paul (1969). The Secret Road to World War Two. Soviet versus Western Intelligence 1921–1939. Chicago: Quadrangle Books.

Brook-Shepherd, Gordon (1999). Iron Maze. The Western Secret Services and the Bolsheviks. Pan Books.

Cook, Andrew (2004). Ace of Spies. The True Story of Sidney Reilly. Tempus.

Elfvengren, Eero & Laidinen, Einar (2012). Vakoilua itärajan takana. Yleisesikunnan tiedustelu Neuvosto-Karjalassa 1918–1939. Minerva.

Enckell, Carl (1956). Poliittiset muistelmani II. Helsinki: WSOY.

Fleišman, Lazar (2003). V tiskah provokatsii. Operatsija "Trest" i russkaja zarubežnaja petšat. Novoje literaturnoje obozrenije.

Goldin, V. I. (2010). Rossijskaja voennaja emigratsija i sovetskije spetsslužby v 20-e gody XX veka. Arhangelsk: Solti.

Goldin, V. I. (2007). Vojennyi mir russkogo zarubežja: ljudi i sudby. Arhangelsk: Solti.

- Haimila, Marjo (1998).** Kun kumous vie kodin. Suomeen paenneet venäläiset 1917–1927. Teoksessa *Kansa ja kumous: modernin Euroopan murroksia 1880–1930*. Toim. Kirsi-Marja Tuominen. Historiallinen arkisto 111. Helsinki: SKS, 61–86.
- Haslam, Jonatham (2011).** *Russian's Cold War. From the October Revolution to the Fall of the Wall*. New Haven: Yale University Press.
- Joffe, Eleonora (2014).** *Mannerheimin kuriiri. Kirill Pushkareffin arvoituksellinen elämä*. Helsinki: SKS.
- Kauppala, Pekka (2011).** *Paluu vankileirien tielle. Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtalo 1940–1955*. Helsinki: Gummerus.
- Kitškasov, N. (1928).** *Belogvardeiski terror protiv SSSR. Po materialam protsessia pjati monarhistov-terroristov*. Izdanije Litizdata Narodnogo Komissariata po Inostrannym Delam.
- Kokovtsov, Vladimir (1935).** *Out of My Past. The Memoirs of Count Kokovtsov*. Stanford University.
- Korhonen, Keijo (1966).** *Naapurit vastoin tahtoaan. I. 1920–1932. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan*. Helsinki: Tammi.
- Kosonen, Matti (2001).** *Raja railona aukeaa. Tiedustelua Neuvosto-Karjalassa vuosina 1920–1939*. Joensuu: Ilias.
- Kotakallio, Juho (2014).** "Kaikkialla läsnä oleva Lontoon Secret Service". *Secret Intelligence Service ja Suomi 1918–1941*. Helsinki: Helsingin yliopiston väitöskirja.
- Leggett, George (1981).** *The Cheka. Lenin's Political Police. The All-Russian Extraordinary Commission for Combating Counter-Revolution and Sabotage. December 1917 to February 1922*. Oxford: Clarendon.
- Madeira, Victor (2014).** *Britannia and the Bear. The Anglo-Russian Intelligence Wars 1917–1929*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Mainio, Aleks (2015a).** *Näkymätön sota. Suomi vastavallankumouksellisen terrorismin ja vakoilun tukialueena 1918–1939*. Helsinki: Helsingin yliopiston väitöskirja.
- Mainio, Aleks (2015b).** *Terroristien pesä. Suomi ja taistelu Venäjältä 1918–1939*. Helsinki: Siltala.
- Marrus, Michael (2002).** *The Unwanted, European Refugees from the First World War Through the Cold War*. Temple University Press.
- Nevalainen, Pekka (1999).** *Viskoi kuin Luoja kerjäläisiä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Helsinki: SKS.
- Pankakoski, Johanna (2005).** *Varjonyrkkelyä itärajalla. Venäläisten emigranttien poliittinen liikehdintä Suomessa vuosina 1918–1927*. Helsinki: Helsingin yliopiston lisensiaatintyö.
- Prjanišnikov, Boris (1979).** *Nezrimaja pautina. VTŠK–OGPU–NKVD protiv beloi emigratsii. Tšas pik*.
- Rapoport, David (2004).** *Four Waves of Modern Terrorism. Teoksessa Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Eds. Audrey Kurth Cronin & James M. Ludes. Washington: Georgetown University Press, 46–73.
- Rislakki, Jukka (1982).** *Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa*. Helsinki: Love.
- Robinson, Paul (2002).** *The White Russian Army in Exile 1920–1941*. Oxford University Press.
- Smith, Michael (2010).** *Six. A History of Britain's Secret Intelligence Service. Murder and Mayhem 1909–1939*. Dialogue.
- Spence, Richard (2002).** *Trust No One. The Secret World of Sidney Reilly*. Feral House.
- Suomela, Julitta (2001).** *Rajantakainen Venäjä. Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918–1940*. Helsinki: SKS.
- Sviridenko, Ju. P. & Jeršov, V. F. (2000).** *Belyi terror? Polititšeski ekstremizm rossijskoi emigratsii v 1920–45 gg*. MGU.
- Tšernjajev, Ju. V. (1997).** *Finljandski sled v "dele Tagantseva"*. Teoksessa *Rossija i Finljandija v XX veke. K 80-letiju nezavisimosti Finljandskoi Respubliki. Jevropeiski Dom, 180–194*.
- Zubarev, D. I. (1996).** "Krasnaja tšuma" i belyi terrorizm (1918–1940). Teoksessa *Individualnyi polititšeski terror v Rossii, XIX–natšalo XX v*. Red. K. N. Morozov. Memorial, 163–168.